

Berriz filosofoak

Xabier Andonegi

«Filosofo berriak», edo hobeto esateko, berriz Filosofia. Komunikabideetan istiluak sortzeko kapaz diren aldetik, zentzu horretan ezin uka «berriak» direnik. Hala izanik, ohi ez den zerbaiten aurrean gaude. Izan ere, beti izan dira filosofilariak Filosofoak baino ugariago. Filosofoa, «rara avis» omen da beti, eta areago gaur egun. Ez baita ogibide soila besteen artean, gaur hainbeste aipatzen den «karisma» baizik. Testigantza pertsonala eskatzen du Filosofiak. Profeta sekular gisa mintzo zaio Filosofo jatorra bere gizarteari, berau hauzitan jarritz. Aitzinatean, hiriz hiri ibili ohi ziren filosofoak beren mezua jendaurrean oihuztatuz. Sokrates beraren lepotik ere —«mandeuli» ezizena jarri zioten— nahikoa barre egiten zuen jendeak, ez alferrik.

Hiritarren zirikatzaile amorratua aspaldi batan, kultura teknikodun gizartean ijitoen pare ageri da Filosofoa, kultura iragan baten aztarren. Eta ijitoak integratzen saiatu bada kultura teknikoak, are gehiago Filosofoa integratzen, hau intelektual nomada hutsa baita izatez eta honen arloa finkagaitza eta mugaezina. Hiriko ikastetxeetan sail berezi bat lortu duen heinean, akademiko bihurtuz, galdu egin du Filosofiak hain begiko zaion

orokortasuna. Bere berea zuen eztena kendu diote eta sutondoko katu lozorro bilakatu da. Horrez gero, ez du bestetarako balio, kulturadun jendeek beren burua apaindu eta zuritzeko ez bada, hots, goi-mailako klaseen kontsumorako, andere burgesen areto-solasetarako, eta onenean —filosofoa intelektual organiko bihurturik— ideologiek eta berauen jabeek agindutako azpilanetarako.

Baina, zer gertatzen da, gutxien uste denean, Filosofiaren «karisma» suspertzen bada? Istilua. Eskandalua. Ohizko Filosofia lotsati, bildurti, murriztu eta mirabe hori, areto-jolas eta azpilanak utzirik, plazaratzen denean; kulturaren ispilu bezala eskaintzen denean kultur-giro osoa hauzitan jartzeko asmotan, berehala erortzen da gehiegikeriaren susmopean.

«Filosofo Berri» izenak berak ere —erdi aukeratua eta erdi ezarria, desafioz esaten dutena eta isekaz bihurtzen zaiena— umiltasun eta gehiegikeriaren seinalea darama: egiaren zerbitzariari —irakur: gizarteko pailazoei— jantzitako tunika zuria. Dena den —eta oraingoz alde batera uzten dugu mamia—, «berri» atsegina iruditzen zait, Filosofiaz arduratzen garenontzat, ikurrin horren atzetik doazen horien jarrera, Filosofiaren indarberritzea izango delakoan gara: bateko zaharraren antzera.

Alderdikeri susmoa

Bat baino gehiago kezkatuko da gaur egun Filosofia jatorra posible denaz. Izan ere, gaurko filosofiak, Marx-en ondokoa izanik, eztabaidan jarria ikusten du bere berjabetasuna. Ez du ahazten gizarte eta kultura konkretu batetan txertaturik dagoela, eta ez horien menpeko eta ondorio direla darabiltzan ideiak. Bestalde, ageri-agerian dago marxismoari aurrea ematean jartzen duela filosofia berriak bere ardatz nagusienetako bat. Horrek gehitu egiten du arestian adierazi dugun kezka: filosofia honen muin izkutua, ez ote da izango erreakzio hutsa, konbertitu berrien masokismo setatsua, alderdikide berrien eta herriaren aurrean norik bere burua zuritzeko era, eta botere burgesak ondo aprobetxatuko duen saldukeria? Dena den, argi dago filosofo berriek ez dutela inondik ere neutraltasun asmorik agertzen beren egitarauetan. Lotsagabekeria ote?

Beste interpretapen bat ere har lezakeela uste dut arazo honek. Izan ere, gauza bat da ideien baldintzapetasuna ontzat ematea edo onartzea, eta beste bat, haien egi balioa haintzat

hartu gabe, indar politikoen orekan izan dezaketen eragina ba-karrik kontuan edukitzea. Hau hala balitz, ideologiaren kritikak egin du berea. Orduan bai, ideologia eta teoriaren arteko mugak ezabatu egiten direla, eta, era berean, ispilu huts baino zerbait gehiago izateko dagoen kontzientziaren eskubideak ukatu. Eta bide batez ideien baldintzapetasuna lotsagarritzko morrontzat hartzen da, filosofoari egungo errealitatearen zenbait alderdi kaltegarriaren apologista hutsa delako salakuntza eginez. Ideologia-ren zerbizantzetat ez dago neutraltasun-eza eta saldukeriaren arteko biderik.

Tentazio honen aurrean, ez ote zaizkio filosofo berriak Sokrates batek irekitako bideari jarraitzen? Hots: politika arruntari uko egin, pentsamendu askatu baten zirikada hobeto sentiarazi ahal izateko hiritarrei eta politikariei. Hala balitz, bere berjabetasuna eta duintasuna galdu duen filosofiaren aldean, intelektual berjabearen eta honen eginkizunaren sinbolo bizi bihurtuko lirerateke filosofo berriak. Zeren ez baitu merezi politika ez den filosofia bat egiteak. Baina politika dela eta morroi izateak ere ez.

Marxismoa kritikatzan

Esanak esan, antzeman dezakegu zein lekutan kokatzen diren filosofo berriak eta zein den hauen mintzoaren etorburua. Stalinismoa lehenik eta ondoren leninismoa gaitzetsiz, eta ohizko sozialismoari erasoz, marxismoaren barrutia zeharo utzi gabe, honen barnetiko kritikari ekiten diote, kritika honen ondorioak behin behinekotzat jotzen badituzte ere. Bien bitartean, hain zuzen, marxismoa ideologia nagusi mailara ari da igotzen mendebaleko kulturaren, ideologia ezezik erlijio ere bilakatuz; zeren eta marxismoak, munduikuskera den aldetik, sineste mailako zenbait elementu sartzen baititu zientzi pasaporte faltsuz. Bestalde, egungo kulturaren ondare bezala, hainbat norabide ezberdini bere izena eskainiz sistema monolitiko izatea galdu duen teoria marxistaren erabateko azterketa hastapenetan dago oraindik.

Filosofo berriek diotenez, Frantzian 68.eko maiatzean unibertsitarien matxinadan gauzatutako herriaren kontzientzia berria da haien gogoeten abiapuntua, nahiz eta laster ito orduan herriaren oihua, gehiago erakunde iraultzaile klasikoen (hots, sindikato eta alderdi ezkertiarren) poderioz, indar errepresiboen erasoz baino.

Bi gauza dira ahantzezinak gaurko giroan, aipatutako kontzientziarekin eta marxismoaren gorabeherekin loturik daude: alde batetik, iraultza garaile atera den herrietako egoera larria, eta bestetik, egungo alderdi sozialistek iraultzaz egin duten murrizketa harroa. Eta horiekin batera marxismoarekiko galdera dator: herriak, honez gero, ezer espero ahal dezake marxismotik historiaren aldakuntzarako, eta nora jo dezake behar duen arnas eta bultzada berriaren bila?

Antza denez, hainbat jenderen esperientzia larri honi eskaini nahi liokete filosofo berriek beren ahotsa eta teoriaren sakontasuna, hura baita maiatzeko gertaeren ondotik deihadarka ari zaiena. Haien jomuga, herriaren orduko eta oraingo sentipena aztertu, sakondu eta aditzera ematea dateke, herriaren ezbehar, kezka eta desiretan ezkututzen den askatasun proiektua areagotu nahiz.

Beren eginkizun hau aurrera eramateko, analisi marxistaren gisako zerbait aplikatu nahi izan diote marxismoaren historiari. Marxismoak, jakina, ezin du onartu hori, hortxe baitago —autokritika-ezean, hain zuzen— marxismo historikoaren mugatasunik nabarienetako bat ikuspuntu intelektualetik. Izan ere, kritikoa izan nahi zuen marxismoa ideologia eta munduikuskera bilakatu da hein batetan. Freud-en inkontzienteaz baliatu dira Filosofo berriak Marx-en analisisa egiteko, beren maisu Michel Foucault-en gidaritzapean. Inkontziente kolektiboaren joko maltzurra agerian jarritz, ideia bikainetatik kontraesanezko praktikatarara daramaten erretenak aztertuz eta itxuraldaketa estrategikoak salatuz ulertu nahi izan dute, marxismo historikoak, zapalduen ideologia izatetik, nagusi berrientzat tresna aukeragarri bihurtzeraino egin duen bidea. Azken batez, marxismoa bera desmitifikatu nahi izan dute eta ezkertiar aurrerakoi inozoak «ilusio berriaz» oharterazi.

Filosofiaren beharra

Orain arte esandakoa, proiektu berriaren alde negatiboa izan da. Saia gaitezen orain galdera honi erantzuten: Zergatik jotzen dute Marx-en begitan gaindituta dagokeen filosofiara, marxismoaren hauzia «lagun» artean erabaki daitekeen arazoa bada?

Agian, teoriaren aldetik marxismoak duen muin-muineko akats hori agerian jartzeko, goragoko instantzia baten beharra sentitu dute. Hegel-en oinordeko izanik, erabateko jakintza oso

bat sortzea da Marx-en helburua. Horregatik, gizagintzan eman diren aurrerapauso guztiak ordenu fisikoan gauzatu den bilakerekin lotzen ditu, indar produktiboen hazkunde legeen arabera. Zentzu honetan, ez teoriaren ez praktikaren aldetik, ez dio marxismoak erantzun egokirik ematen historiaren lege eta giza ekintzaren arteko arazoari. Filosofiara jo beharra dago, hortaz, marxismoak alde aurretik ontzat ematen duena eztabaidan jartzeko. Izan ere, historiak mugatu egiten badu gizona —eta hauxe da marxismoaren arrazoirik nagusia—, neurri berean ezartzen dizkio gizonak historiari bere mugak. Beraz alferrik ihes egingo da, mesprezuz bezala, «gizona zer den» planteiamendutik; eta kritika-eza adieraziko luke gainera jokabide horrek.

Filosofiak, gizonaren egintza eta ekintza guztien gainetik, giza izpirituaren traszendentzia azpimarratzen du, eta metafisikara zuzentzen ditu berriz gure pausoak, artea eta etika bitarteko direla. Izan ere, arteak eta etikak adierazten bait dute non dagoen, une bakoitzean, *denaren* eta *beharko litzatekeenaren* arteko benetako etena. Gizonaren izpirituak, nahiz eta baldintzape-tua egon, ez du horregatik autonomiarik galtzen, baldin begi aurrean baditu eragiten dioten kondizionamenduak. Hauek ahazten dituenen bakarrik urruntzen da egiaren osotasunetik, itxurazko egia hutsean kateatuta gelditzen delarik. Horregatik, egiaren bideak urratzen jarrai daiteke izpiritua, bere ahalmen eta eskubideei uko egiten ez dien bitartean, eta, marxismoa ezezik, sasi-osotasun guztiak hauzitara eramateko prest dagoen neurrian. Sasi-osotasunei aurpegi eman nahiak eramaten du gaur egun filosofia irizpide bakarra izatera. Eta aurpegi emate edo erresistentzia horrek aurkituko du politika mailan ere berari dagokion adierazpena.

Dena den, filosofia berriaren atal positiboa izan daitekeen hau erabat landu gabe ikusten dut, ozta-ozta adierazia. Bide horri jarraitzekotan, aipatu ere egiten ez dituzten beste zenbait autorekin harremanetan jarri beharko lukete. Esate baterako, Frankfurt-eko eskolako filosofo-soziologoekin, hauentzat ere kulturaren kritika bezala zertzen baita Filosofiaren orokortasuna, lehendabizi beren indarrak marxismoarekin neurtzen dituztelarik.

X. A.